

A bírászkodási szervezet 1848 előtt

Bódiné Dr. Beliznai Kinga
egyetemi docens

Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék

A középkori bíráskodás

- Az igazságszolgáltatás a király legfőbb kötelessége
- A király nemcsak ítéلkezik, hanem jogot szolgáltat
 - A jog megállapítása
 - A jogsértés megakadályozása
 - A megsértett jogrend helyreállítása
- Székesfehérvári törvénylátó napok
- A királyi kúria (curia regis)
 - A középkori királyi udvar
 - A királyi udvarban működő központi bíróságok

A király személyes ítélkezése

Királyi jelenlét bírósága

Királyi különös jelenlét bírósága

Királyi személyes jelenlét bírósága

Propria in persona

Lovagi becsületbíróság (*curia militaris*)

A királyi jelenlét bírósága

- Nádor ► a király állandó bírói megbízottja (XI. század)
- Udvarispán (XII. század), az udvar bírása vagy országbíró (1219-től)
 - „Országunk minden bírása, míg a curián leend, mindeneket ítélhessen és a curián indult pert akárhol elvégezhesse.” (Aranybulla)
- Alországbíró (1221-től), „a király albírása” (1295)
 - Folyamatosan működő, az ország legfőbb központi jogszolgáltató szerve

A királyi különös jelenlét bírósága

- Új bírói fórum (1296–1429, 1453–1464)
- Anjou-uralkodók (XIV. század)
 - Az igazságszolgáltatás központosítása
 - Egyes ügyek vagy személyek ► „különös védelembe és kegyelembe fogadott” peres felek (specialis protectio)
- Főkancellár (1378–1379)
- Alkancellár (1379-től)

A királyi személyes jelenlét bírósága

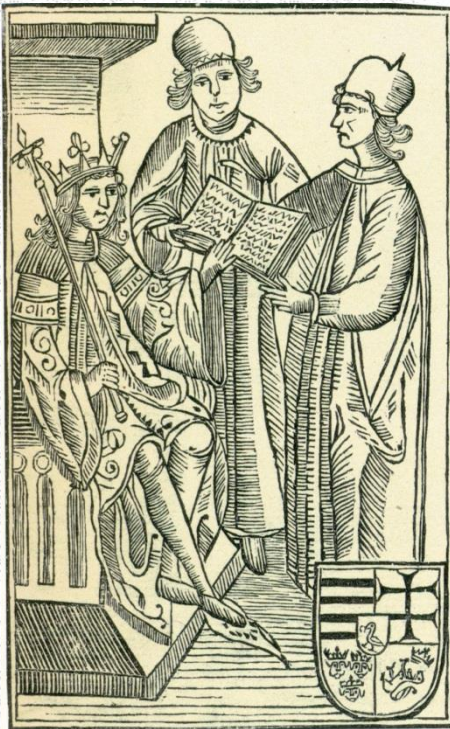
- Valamely kúriai bíróság ítélete elleni fellebbezés esetén
- Bíráskodás a királyi tanács tagjaival együtt
- A király helyettesítése
 - Országbíró és főkancellár együttesen
 - Titkos kancellár (1453-tól)
 - Személynök és bírói tanács (1464-től)

A királyi személyes jelenlét bírósága

- **Hatáskör (1462:1. tc.)**

- „akik a nemesek várait, házait vagy lakásait [...] megtámadják, ha e házakban valakit sebzés nélkül megvernek, megölnék vagy vagyonától megfosztanak” (hatalmaskodás)
- „akik leveleket vagy okiratokat erőszakosan elvisznek”
- „a gyujtogatók és olyan idegen embereknek a behozói, akik itt fosztogatnak”
- „a nemesek gyilkosai és akik a nemeseket elfogják s az elfogottakat letartóztatják; [...] akik a nemeseket megsebesítik, különösen az olyanokat, akik országgyűlésre, nyolczados törvényszékre vagy a vármegye székére mennek avagy ott vannak” (hatalmaskodás)
- „akik az egyházba való betöréssel, valakinek egész faluját feldulják”
- „akik szüzeket erőszakosan megszeplősítenek vagy tisztességes asszonyokat elcsábítanak”

Az ország
rendes bírái
(1486:68. tc.)

- Nádor
 - Országbíró
 - Titkos kancellár
 - Királyi személyes jelenlét helytartója (személynök)
-
- „bármely ügyben ítélnének és a törvényszékre egyedül ők meg helyetteseik mehetnek be hivatlanul”

A király saját személyében történő bíráskodása

- Propria in persona
 - Nagyobb hatalmaskodás esetei
 - Lovagi becsületbíróság (curia militaris)
 - Az udvarban szolgáló lovagok személyét vagy becsületét ért támadások megtorlása
 - Utóbb országos hatáskörű bíróság

Kúriai bíróságok

Királyi (ítélő)tábla
Hétszemélyes tábla

Időszakos ítélkezés

- Octavák (nyolcados törvényszékek)
 - Nagy octava
 - Évente kétszer negyven napig (Eperjes, Pozsony)
 - Rövid octava
 - Évente kétszer húsz napig (Pozsony)
 - A király előzetes engedélyével ► nádor (helytartó)
 - Hatalmaskodási perek
 - Vármegyéktől fellebbezett perek
- Országgyűlési törvényszak ►
az országgyűlés idején a törvénykezési szünet ellenére elrendelt ítélkező fórum

Kúriai bíróságok

A királyi (ítélő)tábla

- Nádor, országbíró és két főpap, két báró és hat nemes (1446:7. tc.)
- Elnöke a személynök (XVI–XVII. század)
- Ítélmesterek ➤
 - Per „kikiáltása”
 - Peranyag ismertetése
 - Ítéletszerkesztés
 - Fellebbezés esetén perek előadása a hétszemélyes táblán
- Királyi jogügyigazgató jelenléte (kincstári érdekek)

A hétszemélyes tábla

- Fellebbviteli (nádori) bíróság
- Helytartó (nádor) mellett három főpap és három főúr (1609-től)
- Az ország rendes bíráitól fellebbezett perek
- „Előkelő tanácskozó testület”

Az 1723. évi bírósági reform

- Az igazságszolgáltatás és a közigazgatás szétválasztása
- **Hétszemélyes tábla**
 - Fellebbviteli fórum
 - Elnöke a nádor
 - Tagjai: két főpap, két mágnás és négy nemes
- **Királyi tábla**
 - Vegyesfokú bíróság
 - Elnöke a személynök
 - Tagjai: négy ítélmester, két főpap, két főúr, négy királyi ülnök, két prímási ülnök, kilenc számfeletti ülnök, egy bányaugyi előadó
- Törvénykezési szünet

Vármegyei ítélkező fórumok

Nádori közgyűlés

Vármegyei törvényszék (sedria)

Alispáni (ítélő)szék

Szolgabírói (ítélő)szék

Nádori közgyűlés

- Ítélezés a vármegyében az egész országra szóló felhatalmazás alapján
- Elsődleges feladata a tolvajok, latrok és más gonosztevők megfékezése és „kiirtása”
- Hatalmaskodási perek, birtokperek, rejtett királyi jog felkutatása, adóssági perek
- Esküdt-ülnökök ➤ nyilvános (köztudomású) gonosztevők megnevezése ➤ jegyzék (registrum proscriptionale)
- Levelesített és a tárgyaláson meg nem jelent gonosztevő ➤ bűnös ➤ fej- és jószágvesztés ➤ bárkinek joga volt bírói eljárás nélkül elfogni, megbüntetni
- Nádori törvényszék eltörlése (1486)

Vármegyei törvényszék (sedria)

- „Bíraskodási szabadság”
(Kehidán összegyűlt zalai nemesek, 1232)
- Négy választott nemes bíró – (fő-) alispán – bírótársak
- Quindenák és octavák
- Nádori közgyűlés hatáskörének átvétele
 - Birtok- és határviták, jegyajándék, illetve leánynegyed kiadása, jogállás tisztázása iránti perek
 - Más bírók bírságainak behajtása, új pénz bevezetése, a kamarahaszna adó beszedése
- Polgári (alispán) és büntető (másodalispán) sedria a XVII. század közepétől

Alispáni ítélőszék

- Önálló ítélkezési jogkör a XVIII. század elejétől
- Alispán, szolgabíró és esküdt

Szolgabírói ítélőszék

- Önálló ítélkezési jogkör a XVI. század végétől
- Szolgabíró és esküdt

Városi ítélező fórumok

Városi törvényszék

Tárnoki szék

Személynöki szék

Városi törvényszék

- Bíraskodási kiváltság ➤
Székesfehérvár (XI. század); Buda (XII. század)
- „Községnagy” (előjáró, bíró) szabad választása ➤
Szent György napjától egy évre
- A város joghatósága teljes vagy részleges
- Az országotól eltérő külön jog ➤
városi jogkönyvek

Tárnoki szék

- A városok bírósága és fellebbviteli fóruma (1378 után)
- Elnöke a tárnokmester
- A budai jog szerint élő „hét szabad királyi város” (Buda, Kassa, Pozsony, Nagyszombat, Bártfa, Eperjes és Sopron) ➤ évente egyszer tartandó „generale iudiciuma” Budán
- Elsősorban magánjogi perek
- Ítéletei ellen fellebbezés a királyi táblához
- Tárnoki cikkek (Laki Thuz János, 1479)

Személynöki szék

- A városok bírósága és fellebbviteli fóruma
- Elnöke a személynök
- Az első személynöki városok ►
Székesfehérvár, Esztergom és Lőcse
- Személynök, kúriai bírók és ítélmesterek
(öttagú tanács)
- Évente egyszer ülésezett
- Ítéletei ellen fellebbezésnek nem volt helye

„Mindenki részére igazságos, törvényes és istenes ítéletet fognak mondani”

- 1723 előtt
a bírákat rosszul és rendszertelenül fizették
- „Minden perlekedőnek tetszésétől fog függni, hogy vajjon akar-e nekik ajándékot adni vagy nem” (1498:4. tc.)
- „Ennivalót és innivalót olyan mennyiségben és olyanokat, melyeket néhány nap alatt elfogyasztanak, elfogadhat”
(Jurisprudentia practica, 1745)
- A bírók „informálása”